

Plantewêreld en teologie in die Ou Testament

J.P. Oberholzer
Dept. Ou-Testamentiese Wetenskap (Afd. A)
Universiteit van Pretoria
PRETORIA

Abstract

Flora and theology in the Old Testament

In this article a survey of references is given of Old Testament examples illustrating the thoughts of Biblical writers on the place and function of plants within the relationship between God and man. It is shown that the material is to be classified mainly in connection with the following themes: plants forming part of man's environment; plants at the disposal of man; plant products in the cult; plants in the punishment coming from God; plants in the time of salvation; and plants in literary reference.

1. Die probleem van vertaling

Danksy uitmuntende plantkundige navorsing deur middel van indringende literêr-historiese studies, noukeurige taalvergelyking, argeologiese ondersoek en bodemopnames deur opeenvolgende geslagte, beskik ons tans oor 'n redelik volledige beeld van die aard en omvang van die plantewêreld in Bybelse tye. Dat Bybelvertalings steeds onderling verskil in die weergawe van sommige plantname, is toe te skryf aan veral drie sake. Die eerste is dat plantname in die spreek- en skryftaal van alle tye selde noukeurig en spesifiek is. Mense is geneig om in breë kategorieë (bome, gras, doringe, bossies, ens.) te praat en te skryf, en nadere omskrywing ook nog vaag te hou (hoë bome, groen gras, haakdoringe, brakbossies, ens.). 'n Tweede saak wat 'n rol speel in die weergawe van plantname is dat daar steeds onsekerheid bestaan oor watter Hebreeuse benaming by watter spesifieke plant tuis te bring is.

Daar word byvoorbeeld gewys op die sowat tagtig inheemse Palestynse doringbossiespesies teenoor die twintig benamings vir sulke plante in die Bybel, die gebruik van een Hebreeuse woord om die seder, die den, die tamarisk en miskien ook die jenerewboom aan te dui, die gebruik van meer as een benaming vir dieselfde saak, ensovoorts (Zohary, 1982:15). 'n Derde saak wat ter sprake kom in die weergawe van plantname, is die afstand al dan nie tussen die Bybelse plantewêreld en die plantewêreld van die taal waarin vertaal word. Hierdie 'ekolo-

giese' afstand bring mee dat weergawe dikwels slegs by benaderde ekwivalent of omskrywing kan geskied en dat vertalings in verskillende wêrelddele noodwendig onderling sal verskil. Hierdie saak word besonder belig wanneer die New American Standard Version met die Revised English Version vergelyk word. Dat Afrikaanse vertalings geredelik kan aansluit by die Bybelse plantewêreld, is te danke daaraan dat ooreenstemmende klimaatstoestande dit moontlik gemaak het dat plante uit die Palestynse gebied gemaklik in Suid-Afrikaanse tuine en parke geplant kon word.

2. Plante as omgewing van die mens

Die Afrikaansleser kan hom dus, met die nodige toewyding, taamlik duidelik voorstel wat bedoel word wanneer groen plante wat saad gee, bome wat vrugte dra en al die groenigheid wat uit die aarde spruit, as deel van die geskape wêreld genoem word (Gen. 1:11-12). Dit is juis in die skeppingsverhaal waar die Bybelseser vir die eerste keer gekonfronteer word met die plantewêreld wat nie net deel is van sy omgewing nie, maar werklik en voluit 'n plek het in die verhouding tussen God en mens. Dwarsdeur die Ou Testament en in al sy literatuursoorte is daar 'n lewende bewustheid van en interaksie met die plantewêreld.

Die mens voor God het as omgewing die geskape wêreld met sy komponente soos hulle in die skeppingsverhale genoem word, en in lied en belydenis word dit op talle wyses verwoord. Bome is nie maar bome nie. Die seders op die Libanon is die Here se bome; Hy het hulle geplant. Hy laat die gras en die groen plante uitspruit, Hy voorsien die takke waarin die voëls kwetter (Ps. 104:12-17). Daar is bome in die veld en die bos, gras op die bergland en in die veld (Ps. 96:12; 147:8; Jes. 44:4, Eseg. 17:24), deur die Skepper gegee en onderhou, en daarom saam met die mens op Hom gerig. Nie net die ongerepte natuur daarbuite nie, ook die bewerkte grond met sy produkte is daar as gawe van God aan die mens. Die land wat Hy sy volk gegee het, is 'n land met graan en vrugte wat van Hom kom en aan Hom behoort (Deut. 8:8).

3. Plante ten dienste van die mens

Plante is daar as omgewing van die mens voor God, en ook tot beskikking van die mens. "Mooi om na te kyk en lekker om van te eet" is die oordeel oor die bome wat God in die tuin geplant het (Gen. 1:9). Nie net die menslike sintuie en sy lewensbehoefte is egter betrokke nie. Plante is kos vir mens en dier (Gen. 1:29-30), maar plante vra ook om die sorg en arbeid van die mens (Gen. 2:15). Die gewassekultuur is eie aan die lewensbestaan van die mens voor God. In die Bybelse gedagte-wêreld is vrugte, graan, peulgewasse, groente en kruie 'n vaste gegewe. Onder die vrugte is druiwe, yye en granate soms 'n vaste drietal (Num. 20:5; Deut. 8:8), maar daarby kom olywe as die vierde basiese vrugtesoort (Hag. 2:19). Ander vrugte wat verbou is, was amandels, appels, dadels, moerbeie, neu-

te, sitrus en wildevye. Graansoorte wat geplant is, het die volgende ingesluit: koring, gars, sorghum en spelt; peulgewasse soos boontjies en lensies, groente soos knoffel, komkommer, prei, uie en waatlemoene. Miskien moes 'komkommers' eerder met 'spanspekke' vertaal word (Zohary, 1982:86), en miskien in sommige gevalle 'appelkose' in plaas van 'appels' (UBS, 1972:23; Möller-Christensen, 1957:18). Die kruiesoorte wat in NAV voorkom, is aalwyn, balsem, bitter kruie, galbanum, henna, hisop, kalmoes, kapperkruid, kaneel, kassie, koljander, komyn, kruisement, lekkerruikkruie, mirre, mosterd, naeltjies, nardus, saffraan, swartkomynt, wierook, wilde-als en wynruit.

Ook die veld het vrugte gelewer. Ons verneem van "liefdesappels" (Gen. 30:14), wat geïdentifiseer is as die alruin (UNS, 1972:138), en van "wildekomkommers" (2 Kon. 4:39), wat waarskynlik 'n karkoersort was (Zohary, 1982:185). Daar was ook ander plante in die veld wat as noodvoedsel kon dien. Gebrek en honger het mense aan brakbossies, besemboswortels en struik laat knaag (Job 30:2-4) – gewens wat beteken dat ook die barre woestynggebiede lewensmoontlikheid gebied het.

Die oorheersende gedagte wat op talle wyses uitgedruk word, is dat voedsel deur God gegee is. "U gee, en hulle eet, U maak u hand oop, en hulle kry meer as genoeg" (Ps. 104:28). Koring, wyn en olie was die basiese lewensmiddele wat uit die grond voortkom, en dit was steeds 'n gawe van God (Deut. 7:13; Jer. 31:12).

Die plante-omgewing het meer as kos gebied. Daar was groot bome in die skaduwee waarvan daar gerus en geëet kon word (Gen. 18:4,8; 1 Sam. 22:6), waar 'n koning gekroon (Rig. 9:61) of begrawe is (1 Sam. 31:13; 1 Kron. 10:12), vyande opgehang kon word (Jos. 8:29; 10:26) of iemand homself in sy vlug kon vashaak (2 Sam. 18:9). Groot bome het gedien as landmerke (Gen. 35:4, 5; Jos. 19:33; Rig. 4:11, 6:11; 1 Sam. 31:13), waarskynlik waar dit alleenstaande bome was wat eeue oorleef het. Die belangrikste konsentrasies van natuurlike woud was waarskynlik die groot bome op die Libanon, in Basan en by Mamre (Gen. 13:18; Jes. 2:13; 60:13). Vandag is daar nog skamele reste van sulke woude in Galilea, die Karmelberge, die omgewing van Jerusalem, en op die hooglande van Gilead en Golan, afgesien van die Libanon waar klein groepies sederbome oorleef het, en die Jordaanvallei met sy oewerwoud. Daar is egter voldoende getuies dat daar selfs tot met die Eerste Wêreldoorlog uitgestrekte bosse in Palestina was (Alon, 1969:111-114). NAV noem eike, denne, doringbome, lourierbome, mirte, olienhout, platane, populiere, rivierwilgers, seders, sipresse, tamarisk, terpen-tynbome en wilgers. Plantkundiges verskil onderling oor die identifikasie van sommige soorte. Zohary se lys van woudbome dui enersyds op 'n verfyning van benaminge, andersyds op ander identifikasie. Sy weergawe in dieselfde volgorde as dié van NAV hierbo sal wees: drie soorte eik (in NAV dikwels "groot bome"), die Silisiese den, die Akasia raddiana, die lourierboom (Laurestinus in Jes. 41:19 en 60:13 [i.p.v. "platane"]), Laurus in Jesaja 44:14, mirt, die Aleppoden (i.p.v.

"olyfhout" in 1 Kon. 6:23, 31 en i.p.v. "olien" in Neh. 8:15), plataan, witpopulier, wilger (twee soorte), die Libanonseder, sipres, klipden (i.p.v. "sipresse" in Jes. 44:14), tamarisk, vier soorte terebint (i.p.v. "groot boom" in Gen. 35:4; Jos. 24:26 en i.p.v. "terpentyboom" in Jes. 6:3). Zohary brei bowendien ook nog die lys uit met die oostelike jenewerboom (i.p.v. "sipres" in enkele gevalle), die Fenisiese jenewerboom (i.p.v. "kaal bossie" in Jer. 17:6), die styraks (Hos. 4:13 waar NAV se weergawe "groot groen bome" 'n samevatting van drie boomsoorte is, in die Afrikaanse Vertaling van 1933 weergegee met: "eike, populiere en terpentybome"), die olm (bykomend by die bome wat in Jes. 44:14 genoem word), en die Eufraatpopulier (i.p.v. "wilgerbome" in Ps. 137:1-3 en as identifikasie van die "steggie" in Eseg. 17:5-6). Alon noem as die belangrikste bome in die oorblywende plantformasies die den, karob, eik, terebint, aarbeiboom, lourierboom, esdoring, plataan, storaks, judasboom, wildepeer, wildepruim en meidoring, wat aantoon dat lank nie al die bome wat in Palestina voorgekom het, in die Bybel genoem word nie (Alon, 1978:26, 115-125).

Bome het ook die hout gelewer wat gebruik is in die daaglikse lewe. Hout was brandstof en grondstof. By die doring, seder, sipres en ebbe in NAV word soms bygevoeg rooi sandel (i.p.v. "jenewerhout" in 1 Kon. 10:11-12; 2 Kron. 2:8), terwyl die "goferhout" waarvan Noag die ark moes bou, soms geïdentifiseer word as 'n sipreshout (Möller-Christensen, 1957:35 e.v.; UBS, 1972:123).

4. Plante in die diens van God

Plante as omgewing van die mens voor God, tot beskikking van die mens in sy lewensbehoefte, was ook beskikbaar gestel in die diens van God. Die land en sy opbrengs was gawe van God en daarom Syne. Offers en offergawes was diens aan God uit wat aan Hom behoort en wat Hy tot beskikking van die mens gestel het. Graanoffers, tiendes, die keur van die eerste produkte, die eerste ryp are, die uitgestalde offerbrood, en ook die wierookoffers het elkeen op eiesoortige wyse die plantewêreld betrek in die verhouding tussen God en mens (Deut. 26:9-10). Ingesluit in die diens aan God in ruimer sin as die kultus, was die ontferming oor die armes. Die vergete gerf, die agtergeblewe olywe en druiwe was tot beskikking van die mens om dit tot beskikking te stel van wie minder het (Deut. 24:19-22).

5. Plante in die straf deur God

Die omgewing van die mens kon ook onvriendelik en lewensbedreigend word. "Vervloek is die aarde" (Gen 3:17) bring 'n ander aspek van die plantewêreld na vore, een wat in die gedagte-wêreld van die Bybel nie in die skeppingsbedoeling van die Skepper gelê het nie. Toorn en straf is 'n reaksie van God op die houding en daad van die mens. Wat plante betref, werk die straf van God op twee wyses. Die een is die "dorings en dissels" wat welig tier en die arbeid van die mens in die

grond belemmer en sy lewensbestaan bedreig, die ander is die aantasting of verwoesting van die plante wat deur hom verbou word en waarvan hy afhanklik is. Die vyandige plante wat in die strafuitsprake genoem word, word in die Hebreus aangedui met algemene benaminge, en soms met hendiadis. Die Afrikaanse weergawes is ook algemeen: dorings, doringbosse, bossies, onkruid, met dissels en brandnetels as die twee twyfelagtige juis omdat dit meer spesifieke aanduidings is. Die profetiese strafaankondigings oor stede en volke impliseer dat bewoonde, bewerkte gebied oorwoeker word deur plantegroei (Jes. 5:6; 7:25; 34:13; Hos. 9:6; 10:8). Zohary (1992) waag hom aan die identifikasie van die doringbos in Rigters 9:14-15 met die Christusdoring, die doringtakke in Prediker 7:6 met 'n pimperlisoort, die dorings in Spreuke 22:5 met braambos, die dorings in Sefanja 2:9 met brandnetels, die gifplant in Miga 7:4 met nastergal, die doring in Esegël 28:24 met Silladoring, maar meer as (intelligente) hipoteses is dit nie. Hy verneld nie minder nie as vyf soorte distels. Alles dui daarop dat met die weergawe "dorings en distels" 'n mens so naby is as wat kan kom. Naas die doringplante was daar gras en bossies. Daar is sprake van ongeveer 460 grassoorte in Palestina (UBS, 1972:125) en van 'n verskeidenheid bossies. Onder laasgenoemde is die besembos (1 Kon. 19:4-5), en die komkommerplant (Jon. 4:6, 7, 9, 10), wat in aansluiting by Hieronymus oor die algemeen eerder as kasterolieplant geïdentifiseer word (UBS, 1072:106-107; Zohary, 1982:193). Die ander wyse waarop God gestraf het, was die verwoesting of aantasting van gewasse. Dit kon gebeur deur middel van vyande wat roof en verwoes (Deut. 28:51; Jer. 12:13), droogte (Hag. 1:9-11), sprinkane (2 Kron. 7:13), goggas (Deut. 28:42), wilde die-re (Ps. 80:14) en plantsiektes (1 Kon. 8:37).

6. Plante in die heilstyd

Die keersy van die straf van God, of dikwels die handeling van God ná die straf, is die heil. Wanneer Hy nuwe lewe skenk en redding bring, is dit die planteryk wat dit verbeeld. Gehoorsaamheid aan sy wil bring seën in die vorm van oorvloedige oeste en sekuriteit (Lev. 26:3-12), maar die 'normale' is dat Hy seën ten spyte van ongehoorsaamheid (Eseg. 34:27). In die profetiese aankondigings van die heilstyd staan radikale verandering voorop: rietvlei en bome in die woestyn, bome in plaas van dorings, blomme in 'n dor land (Jes. 41:18-19; 55:13; Jer. 35:1). Met "rietvlei" word moerasgebied bedoel, waar die rietgrasse en ander waterplante hulle tuiste het. Zohary noem riet, biesies, palmiet (i.p.v. "riete" in Eks. 2:3 en "biesies" in Jes. 19:6), en papirus (i.p.v. "biesie" in Eks. 2:3 en "riet" in Job 8:11), NAV gebruik as weergawes biesie, papirus, riet, seegras en vleigras.

Oor die identifikasie van die blomme wat in die Ou Testament genoem word, is daar selde eenstemmigheid. NAV noem die lelie en die affodil maar bly verder by algemene weergawes. Ander vertalings kies vir "narsing" in plaas van "affodil", en Zohary verkies om in albei gevalle van die wit lelie te praat (Zohary, 1982:176). Daar was en is talle veldblomsoorte in Palestina. Daar is trouens

sprake van 2800 soorte blomplante, waarvan 'n paar honderd in die gewone sin van die woord as blomme beskou sou kon word. Onder hulle is verwante spesies van bekende tuinplante soos die iris, tulp, lelie, hiasint, siklaam en anemoon (Alon, 1978:155-174).

7. Plante in literêre verwysing

Die mens voor God leef tussen die plante, kweek en gebruik hulle, offer van hulle en hulle produkte aan hulle Gewer, ervaar aan hulle die straf van God en kyk vooruit na harmonie met die planteryk in die heilstyd. Dit is dan ook nie verbasend nie dat plante so dikwels in literêre verwysing gebruik word, en dan ook meesal om iets uit te druk van die mens in verhouding tot God. Metafoor en vergelyking, plantefabel, gelykenis en spreekwoord met plante as tema dien om op aanskoulike, vasgrypende wyse te verbeeld wie die mens voor God is. In hierdie verwysings gaan dit meestal oor die mens se broosheid en kortstondigheid, dikwels oor die dwaasheid van sy verset teen God, soms gaan dit ook om sy voorspoed onder die seën van God. Hy is of hy word vergelyk met 'n boom, met gras, 'n bossie, riet, biesie, veldblom, met kaf en stoppels, met 'n tolbos, maar darem ook met 'n seder of 'n welige vrugteboom of met graan. In gelykenisse is dit veral die wingerdstok, olyfboom en vyeboom wat 'n rol speel. Die sprekendste is egter die persoonifikasie wat die bome en die bosse laat deel in die lof van God en sy werk (1 Kon. 16:33; Ps. 96:9; Jes. 44:23; 56:12).

Die versterking van die bewustheid teenoor die omgewing in ons eie tyd, aangevuur veral deur die toenemende gewaarwording van die bedreiging wat in omgewingsagteruitgang lê, kan in 'n nugtere kennisname van die Bybelse visie op die mens voor God verryk en verdiep word. Vanuit hierdie perspektief word die mens gesien as 'n skepsel wat sy omgewing (bodem, plant en dier) belewe as iets wat van God kom, in seën en in straf. Wanneer die omgewing gesien word as gawe van God, sy skending as straf, sy bewaring as gehoorsame verantwoording, sy ruimte as die toneel van Gods handeling met die mens, is elke tree en elke sekonde gevul met blywende rykdom.

Met hierdie paar wentelgedagtes en waarnemings groet ek 'n waardige en toegewyde kollega, 'n geëerde vriend, en wens ek hom blywende rykdom toe.

Literatuur

- ALON, AZARIA. 1969. *The Natural History of the Land of the Bible*. Jerusalem : Jerusalem Publishing House
- MOLLER-CHRISTENSEN, Vilh. en Jordt-Jørgensen, K.E. *Plantenleven in de Bijbel*. Derde druk. Baarn : Bosch en Keuning
- NAV. 1983. *Die Bybel*. Nuwe Vertaling. Kaapstad : Bybelgenootskap van Suid-Afrika.
- UBS. 1972. *Fauna and Flora of the Bible. Helps for Translators Vol IX*. United Bible Societies
- ZOHARY, MICHAEL. 1982. *Plants of the Bible*. Cambridge : Cambridge University Press

Resensies & Boekbekenstellings

- **Window on Business Ethics – A Challenge to Christians / Venster op bestuursetiek – 'n Uitdaging vir die Christensakelui.** 1993. Potchefstroom : IRS/PU for CHE. 221 p. R30,00.
(P.W.B. Kruger) 285
- Taylor, R.K. 1992. **Remembering Esperanza. A Cultural-Political Theology for North American Praxis.** New York : Orbis Books. 292 p. \$16,95 (sagteband).
(Wim Vergeer) 288
- Williams, Delores S. 1993. **Sisters in the Wilderness. The Challenge of Womanist God-Talk.** Maryknoll, New York : Orbis Books. 287 p. \$19,95. Cloth.
(E.M. Cornelius)..... 290
- Van Wyk, J.H. 1993. **God sorg en regeer. Die voorsienigheid van God in dogmatiese diskussie.** Potchefstroom : Departement Sentrale Publikasies, PU vir CHO. 448 pp. Prys R9,12. ISBN 1-86822-147-4.
(A.H. Grové)..... 291
- Botha, E. & Engelbrecht, J. eds. 1992. **Succeed at Dissertation.** Halfway House : Orion. 115 p. Prys R31,04.
(H.F. van Rooy)..... 293
- Taute, Johan. 1993. **Seisoen vir versoening. Teologiese riglyne en preke oor die bediening van versoening.** Kaapstad : Lux Verbi. 68 p. R 19,98.
(C.J.H. Venter)..... 294
- Callahan, K.L. 1993. **Twaalf sleutels tot 'n effektiewe gemeenste. Die beplanningswerkboek.** Vertaal deur J.J. Louw en Malan Nel. Halfweghuis : Orion. 52 p. Prys R 19,95.
(S.C. Vorster) 295

- Du Rand Jan, A. 1990. **Johannese perspektiewe.** Pretoria : Orion. 313 p. Prys: R 59,00.
 (*Fika J. van Rensburg*) 298

- Swidler, L., Eron, L.S., Sloyan, G. & Dean, L. 1990. **Bursting the Bonds? A Jewish-Christian Dialogue on Jesus and Paul.** Maryknoll, New York : Orbis Books. 224 p. Prys: nie vermeld nie.
 (*Fika J. van Rensburg*) 299

- Du Toit, A.B. *red.* 1990. **Handleiding by die Nuwe Testament, Band VI. Die Johannesevangelie; Hebreërs tot Openbaring.** Pretoria : N.G. Kerkboekhandel. 314 p. Prys: R49,40.
 (*Fika J. van Rensburg*) 300

- Burger, C.W., Müller, B.A. & Smit, D.J. 1990. **Verdere riglyne vir adventsprediking.** Kaapstad : Lux Verbi. Prys: R37,75.
 (*Fika J. van Rensburg*) 301

- Swanepoel, M. 1993. **Greep op die lewe.** Halfweghuis : Orion. 157 p. Prys R29,95.
 (*S.C. Vorster*) 301